

ЕЛИТИСТИЧКА РЕВИЈА И ПО ИЗГЛЕДУ И ПО САДРЖАЈУ

Наша унутрашњост и боље и дубље и озбиљније и чита и духовно живи него такозвана метропола, рекао Рајко Петров Ного на промоцији у Београду. "Савиндан", годишњак обима просечне књиге, се чита и чува у кућним и школским библиотекама као вредна лектира и подсетник, рекао Ратомир Цвијетић на промоцији у Пријеполу.

Вече уочи Савиндана, 26. јануара 2001. године, у пуној малој сали Дома културе у Пријеполу и 6. фебруара у Дому Војске Југославије у Београду одржане су промоције 11. броја ревије "Савиндан". Слово о ревији у Београду одржао је књижевник Рајко Петров Ного а у Пријеполу др Ратомир Цвијетић из Ужица.

Подсетивши присутне на промоцији ревије у Београду да је текст за "Савиндан" о Дучићевом повратку Милешевцима обећао у Требињу, у Херцеговини, Светог Саве дедовини, што није случајно, и да је кад је добио "овај веома укусан часопис", кад га је погледао и прочитао низ прилога, видео да наша унутрашњост, или, како овде воле да кажу, провинција, и боље и дубље и озбиљније и чита и духовно живи него такозвана метропола где су искушења свакојака. Рајко Петров Ного је затим рекао: – Ревиија ми се допала и концепцијски због тога што се наша дезинтегративност хвата у оне координате које су нам једино преостале. Које су то координате? Многострадална Српска црква, њена обнова, и култура, у ужем смислу, да кажем пристрасно, поезија. То су два једина фактора која нас данас снажно интегрису.

Разуме се да је угаони камен српства, како је то често казано, она жижа и светиљка, оно недремано око које светли из Милешеве и овде са Врачара, и када то не знамо, онај који је у зачетку свега нашега, дакле Свети Сава. А када ревија носи назив "Савиндан" онда она и мора да изгледа елитистички и по папиру и по прелому, и по ликовној опреми и по прилозима и мени је веома драго да је то тако у овом 11. броју.

Кад сам говорио да нас једино Српска православна црква и култура интегрису у нашој трагичној дезинтеграцији, онда сам помислио да вам, вечерас, кажем једну малу лекцију како би могао да почиње час књижевности у нашим школама: Висока монашка и дворска књижевност из два века Немањића почиње: *"Иомешах се са сѣоком неразумном и изједначих се са њоме бивајући убог добрим делима и богајћ стѣрасѣима..."* Препознајете стихове Светог Саве.

Та високо стилизована монашка и дворска књижевност имала је своје дисконтинуитете, онако како је било са дисконтинуитетима наше државе и државности. Но, онај други, спасоносни, континуирани, покорни ток, никада није

престајао да кореспондира и тако рећи је корелативан са овим што је започео Свети Сава. То је наша народна, лирска и епска поезија. Као што српска високо-стилизована поезија почиње: помешах са стоком неразумном и изједначих се са њоме...: *"тако је један од наших највећих живих песника Бранислав Петровић волео да каже да свака српска епска песма почиње једним стихом који су Срби од Бога добили: "Боже мили чуда великога..."*

Може бити да тако почиње и каква љубавна песма савременог српског песника. Боже мили чуда великога да нас уопште има и да смо уопште потрајали. Свако је људско биће чудо Божје и све ово што гледамо, макар да су нам смра-

обухвата историју Српске православне цркве и народно и црквено градитељство, трећи има етнографски карактер, четврти расправља ономастичка питања...Ту је, затим, историја школства, потом разговор о враћању веронауке у школе. Срећу се и народне пословице и афоризми који цео овај број чине занимљивијим и прихватљивијим од просечног читаоца. Овај годишњак се не може прочитати за кратко време. Његових преко 70 страница заузима више од 200 страница књиге уобичајеног формата. "Савиндан" је годишњак обима просечне књиге која се мора дуже читати и чувати како у кућној библиотеци тако и у школској, као вредна лектира и подсетник. Уредник "Савиндана" Љубомир

Учесници промоције "Савиндана" у Београду: Рајко Петров Ного, Милић Петровић, Зоран Малешкић, Миленко Дробњак и Слободан Милеуснић

чили видике у последњих десет година, је дело Божје. И могло се десити да то дело не гледамо. Сваки нам је дан Божји дар. Негде у тим оквирима видео сам и све ово што је стало у садржаје "Савиндана".

По насловима се може видети колико је ова ревија отмена. Пријеполци, људи из Рашке области, ви који сте тамо до Милешевке на Херцеговини, честитам вам, рекао је Рајко Петров Ного.

Говорећи о садржају 11. броја "Савиндана" др Ратомир Цвијетић је рекао: – Према нашем бројању овогодишња ревија садржи преко 70 прилога који су врло различити по обиму, тематици и вредности. Један број радова је теоријског карактера, други, можда понајвећи,

Шуљагић с правом истиче труд Редакције и руководства Клуба који су уродили дивним резултатима, истакао је Цвијетић.

Промоција у Београду је одржана у организацији завичајног Удружења Пријеполцаца из Београда на ком су говорили председник Удружења Миленко Дробњак, Слободан Милеуснић, директор Музеја СПЦ и историчар Милић Петровић. Посебан тон промоцијама "Савиндана" и у Београду и у Пријеполу, зналачки осмишљеним вођењем програма дала је новинарка Мирјана Тешевић, дугогодишњи члан МКК "Свети Сава".

Манастир КУМАНИЦА

НЕУГАСИВО КАНДИЛО ПРАВОСЛАВЉА

Не постоји река у Европи на чијим је обалама посејано толико манастира и цркава, као што је река Лим. Од изворишта Лима до утоке у реку Дрину, народна песма каже да их има 77. У овом тренутку ми знамо да их има преко 130. У тој ниски Немањиних задужбина, једна од њих вековима изазива пажњу и представља ореол духовности Српске православне цркве – Света Куманица. Не случајно изникла између царске лавре Милешеве, прелепе Давидовице, цркве Петра и Павла и старог Вољавца, означава средиште светих обала Лима.

Ко је тај чудни и тајновити српски манастир око којег се вековима са највећим поштовањем окупљају православни, муслимани и сви они који на овом светом месту траже спас и очекују помоћ. Шта је то што као магнет привлачи људе без обзира на веру и националност, и у времену након њеног зарушавања? Због чега се на њеним поцрнелим зидинама увек, а и данас пале свеће, а не на местима за то одређеним?

О томе готово да не знамо ништа, а ни записано није. Претпоставља се да је у 14. веку, а можда и раније, на уласку у Лимски кањон, у густој храстовој шуми, под каменом литицом, један или више пустиножитеља преузело обавезу чувања и поштовања светих канона Српске православне цркве. И док се у оближњим манастирима молило Богу, али и трговало, дочекивали и испраћали многобројни каравани, овај део Рашке земље, како рече Свети Сава, постаде Исток на Западу и Запад на Истоку. За то време из Куманичке пећинске испоснице свакодневно одјекују молитве светих отаца за спас раба божјег и људских душа. И Бог услиши њихову молбу, па ово постаде свето и поштовано место. И од тог, до данашњег дана и наредних векова, Куманица остаје последња нада и неугасиво кандило православља.

Куманица је посвећена Светом Арханђелу Гаврилу и од када најстарији памте, тог 25. и 26. јула у Куманицу се увек и редовно ишло. За тај дан се припремало с пролећа, када отопе снегови. Међу многобројном фамилијом договарало се и бирало ко ће ићи. Сви нису могли, а сви би хтели на тај чувени и велики сабор. Поред одраслих на пут су полазиле мајке са децом. Ако је неко у фамилији био болешљив или лошег здравља, он је имао предност у односу на остале укућане. Остало је запамћено да се у Куманицу долазило са далеких обронака Дурмитора, Камене Горе, Бабина, Пештера, Бјеласице и Јавора. Путовало се по неколико дана, пешке или коњем. Уз пут се свраћало и коначило код рођака, пријатеља и кумова. Пут је био напоран и тежак, нарочито за децу, али помисао да се иде у Куманицу, давала је снаге. Они који су долазили са леве обале Лима –

спуштали су се на његову обалу, а онда на Броду, где је река најплића, газили је. Након тога, пошто је било много непливача, из села Врбнице направили су два чамца, гзвали су их лађе, које су преко целе године превозиле мештане и вернике.

И вековима, сваког 25. јула од јутра су се сливале веће и мање групе људи, жена и деце стрмим обронцима према преосталим поцрнелим зидинама порушеног манастира. Традиција је била да се у близини остатака цркве у густој, храстовој шуми на оближњим пропланцима од прућа и лишћа праве, у народу познате "катафе" или "кемпе", око којих се смештала фамилија. Са првим сумраком ложиле би се многобројне ватре, реметећи вековну тишину и стварајући чудесну атмосферу мистичног и тајанственог. Пристигли народ са свећама у рукама, прилазио би поцрнелим зидинама побожно љубећи преостале довратнике порушених врата. Свеће се пале по зидинама од олтару до припрате на сваком преосталом камену Куманичког зида. И сваки од њих заливен је воском од хиљада свећа које су овде вековима паљене.

Кроз масу народа пробијају се понека кола или носила. Доносе болесне, и по правили, раширивши ћебе у припрати или испред цркве стављају их да леже. Тако ће остати целе ноћи до ујутру и њима се посебно чита молитва за оздрављење. У неко доба долазе свештеници и почиње литургија. Док Лимском долином одјекује појање светих отаца, Куманичке зидине горе као живи огањ од запаљених свећа и прилога у новцу. Горе, свеће и новац и приложене чарапе, док са обе стране пламећега зида у чудној тишини народ се тиска не би ли ушао унутра. Тамо, иза олтару под каменом литицом, где су остаци најстаријег зида и где су се увек палиле свеће, народ је већ полегао по земљи и ту се више не може прићи...

Поноћ је прошла и последњи жамор полако престаје и све се утишава. Не чује се више свештеничка песма ни плач полужаспале деце ни жењање болесних. Све је прекрила мркла ноћ и само са Куманичког зида покоја недогорела свећа полако догорева. А доле испод, чује се зелени Лим, жубори као да наставља свештеничку песму. И све се стапа у једно, народ и река, Куманица и небо.

Збијена маса народа упртних очију према Куманичком зиду у себи или тихо да га нико не чује, моли се за здравље и срећу својих најмилијих. Не постоји ноћ као што је ова Куманичка у којој се толико жеља исказе, ноћ у којој се отворе душе са молбом да их Куманица услиши и помогне.

И уверени да их неко слуша и чује у току ноћи понављају своје молбе неко-

лико пута надајући се да ће бити услишене. У неко доба из стеновите литице и тешко уочљивих отвора појављује се неколико чудних животињица. Хитро и брзо спуштају се према онима који су најближи каменој литици без имало страха играјући се почињу да се пењу по раменима, глави, рукама преплашених људи. Као што су се изненада појавиле тако брзо и нестају. Остало је веровање да су то анђели које грешни не могу да виде а они који их уоче, жеље ће им бити испуњене.

И у сам цик зоре док се из Лимског кањона подиже јутарња магла народ полако устаје, прикупљајући и пакујући своје ствари. А онда се поново окупљају око порушеног манастира, да задњи пут до следећег сабора понове своје молбе Куманици.

Након тога као што су и дошли, неиспавани и уморни пењући се стрмим обронцима одлазе својим кућама. И док одлазе на њиховим лицима уочавало се задовољство и смиреност, чврсто верујући да ће и ове године у њиховој фамилији бити здравља, да ће родити летина, понети година. Верују као што су њихови преци вековима веровали овом чудном и тајновитом манастиру који је много пута на необјашњив начин помогао убогим, слепима, болеснима. И тако до следећег сабора на славу свете Куманице, Светог Архангела Гаврила.

Много тога се променило када је 1970. године из правца Пријепоља преко Бродарева према Бијелом Пољу пробијена траса пруге Београд – Бар.

Савладавши готово непремостиви уски, стрми, каменити кањон Лима појавиле су се шине испред остатака зарушене Куманице. Пројектом, оне треба да прођу кроз зарушене зидове цркве и то би се десило да није реговао Завод за заштиту споменика културе из Краљева на чији се захтев траса пруге помера за неколико метара од зарушених улазних врата цркве.

Тешке машине на том малом простору ровећи и насилајући хиљаде кубика земље праве дугачки и широки плато. И уместо да направи један колосек и што више заштите простор цркве и њену околину, они испред Куманичких зидина постављају три колосека. Куманички конак који им се нашао на путу са западне стране премештају на северну страну потпуно заклањајући и блокирајући видик цркве са те стране. Између конака и остатака цркве постављају велики и масиван бетонски зид да ваљда нешто осигурају. Нису се питали шта је вековима пре њих овај простор осигуравало и чувало.

Док су бројна механизација и дружни радници завршавали свој посао и полако ишди даље, стручњаци из краље-

вачког Завода за заштиту споменика културе очистише и заштитише преостале зидове. У том тренутку и нису могли више. Њима је припала част да је Куманица уопште спасена.

Када се све умирило и Куманица остала сама, од вековне тишине и мира није остало готово ништа. На западној страни од улазних врата на неколико метара постављена је дуга и масивна ограда. Испод ње висок потпорни бетонски зид а испред три широка колосека. На северној страни до самих зидина бетонски зид, до њега конак а мало даље у продужетку објекат железничке станице. На јужној страни велики наноси земље и камена. Вековном ерозијом створено је повеће брдашце које је потпуно заклонило цркву. Једино што је остало недирнуто је на источној страни. Ту под литицом где је и настала прва пећинска испосница, где је сачуван олтар. Тамо где су биле иконе и где се православни моле и где су остаци најстаријег куманичког зида. Тај свети простор је остао сачуван као и висока камена литица изнад њега која га је штитила од њеног постанка. Остале су сачуване мошти светих куманичких отаца чији су малобројни гробови почивали на јужној и северној страни дуж зидова цркве. И оно најсветије Свете мошти сакривене у ђаконикону. Све остало изровано и поткопано нестало је у заједничкој гробници испод железничких шина. Остаци старих конака, оградног зида, вероватно звоника и ко зна чега још. Нестало је лађа и више нико није газио реку. Направљен је мост.

А Куманица, опасана, стијешњена, пресечена, без ваздуха. Осим на сабору, без свештеника и молитве, тамјана и кандила, вапила је за помоћу. Она која је вековима помагала убоге и болесне не гледајући ко је које вере. Оставили су јој само небо и наду да ће једног дана не због ње, него због убогог и несретног народа поново засијати њени крстови. Поново се дешавати чудо оздрављења као што је било вековима.

Први пут сам као дете чуо за Куманицу од својих родитеља. Говорили су нешто о овом манастиру, што ја тада нисам разумео али ми је та прича остала у сећању. И касније од других при помену њеног имена осетио сам велико и посебно поштовање. Можда је и то утицало да касније у животу као директор Музеја покренем и руководим пројектом обнове и реконструкције порушеног средњовековног манастира Давидовице. У току тих радова стално сам размишљао о Куманици и желео да обновим тај поштовани и култни манастир. Прилика ми се указала када је Давидовицу посетио Патријарх Српски Господин Павле коме сам изразио своју жељу. Са добијеним благословом и одлуком Светог Синода могао сам почети обнову свете цркве. Те 1998. године сам први пут отишао у Куманицу и видео њене преостале зидине. Тог дана а и касније размишљао сам шта је потребно још урадити осим обновити цркву. Схватио сам да је јако битно направити

Манастир Куманица

порту са оградним зидом и улазном капијом. Порушити и склонити бетонски зид на северној страни, померити конак који је заклањао цркву а на јужној страни уклонити наслага земље. Овим би се опасана и стегнута Куманица ослободила и добила део простора који јој је отргнут и бесправно одузет.

Радови на обнови Куманице почели су крајем 1999. године археолошким ископавањима и подбијањем темеља. Током 2000-те године, за само неколико месеци уз финансијску помоћ Министарства културе Србије и донаторства народа Бијелог Поља и северне Црне Горе устројивши минимална финансијска средства обновљена је Куманица.

Радове у 2001-ој години наставили смо дефинисањем порте са оградним зидом и улазном капијом. Према пројекту оградни зид је требало само назначити ниским каменим зидом одмах иза конака, јер сва остала земља припадала је железници. Надзорни орган арх. Слободан Ђорђевић прихвата моју молбу па је оградни зид продужен и улазна капија постављена близу железничке станице а висину зида повећао на близу два метра.

Између конака и цркве близу литице од камена до пола озидан је звоник. Горњи део од дрвета где ће висити звоно урадићемо на пролеће. Простор иза апсиде до литице и остатака најстаријег зида поплочан је ломљеним плочама. Камени под у цркви урађен је од природног камена са Златибора. Неколико сачуваних оригиналних камених плоча

уградили смо код западног зида јужне певнице и поплочали ђаконикон. У олтару постављен нови часни престо са стубом. Постављена су северна врата. Један део грађевинских радова остао је да се уради у 2002. години и да се заврши порта.

Прошли су векови и много је воде протекло бистрим Лимом од када се први пут испод Куманичке литице зачула свештеничка песма. Када су се пре три века зарушили Куманички сводови, утихнула је и није се дуго, дуго чула. Овога пролећа у Куманицу је дошао отац Николај калуђер чија свакодневна молитва и упаљено кандило враћају снагу древног манастиру. Као да чују зов куманичких звона са истока и запада, севера и југа у Куманицу долазе верници и атеисти, болесни и здрави са жељом да се поклоне овом светом манастиру. На славу цркве Св. Архангела Гаврила 2001. године Његово Преосвештенство Владика Милешевски Филарет по други пут освети и врати мир Светој Куманици.

Коначно Божјом вољом након страдања и пропадања Куманица поврати часни крст и отвори нову страну своје историје.

А ја дубоко верујем да ће следећих година и наредних векова, река људи свакодневно бити усмерена према лимском кањону и високој литици у чијем подножју вековима зрачи једно од најпоштованијих и највећих православних светиња – манастир Куманица.

Славољуб Пушица

Истраживања

ИСТИНЕ И ТАЈНЕ МАНАСТИРА ДУБНИЦЕ

Тешко да се ма којим топонимом може дочарати Дубница у селу Божегићима код Нове Вароши. Још мање се може веровати да је Дубница име добила по храсту, дубу, односно дрвету... А од неке дубине нема ни помена, јер је све блага, заталасана висораван са манастирским остацима на малом узвишењу, у делу села по имену Божегићи. Не би имало смисла, овим поводом, даље трагати по микро-топонимији јер би се, тешко, тим трновитим и неизвесним путевима стигло до циља. Дубница није село, а по свему судећи, није ни заселак, јер нема почетка ни краја, а ни других потврда своје географске омеђености. Међутим, Дубница је засигурно знаменити манастир из једног другог, нама мање познатог доба, тајанствен, усамљен и потово неоткривен.

I

Дубница се налази само неколико километара од сјеничког језера, у долини Увца, близу станишта белоглавих супова, тих чудесних, великих птица која се овде гнезде, лете и чувају поднебље. Као у далеким Андима, чини се да су њихови крици, једини звуци које природа овде, без резерве прихвата. Они надлећу језеро, околна брда али и манастирске рушевине у Божегићима, које су за њих подесан коридор по неком, давно записаном коду.

Све што је о Дубници остало у писаним документима, изворима и маргинама рукописних и штампаних књига толико је мало да се готово ово светилиште издваја од свих других, иначе обавијених велом тајни. Али као по неписаном правилу, историјске трагове и непознанице надокнађује колективна свест или жива епска меморија која се често, заиста темељи на подударним доказима или потврдама које се касније покажу тачним. Народни историчар и приповедач није трпео непознанице такве врсте, па је морао по било коју цену објаснити постојање усамљеног, тајанственог манастира са бриљантно клесаним порталима, розетама, прозорима и олтарским нишама. Такви су морали имати дуго трајање и краљевско порекло.

Краљевско порекло за сада се тешко може доказати, али релативно дуго трајање је сасвим извесно. Најновији траг упућује на прве деценије XV века, прецизније на епоху обласних господара када је Дубница подигнута на темељима неке старије грађевине. То је иначе време када су у Србији и Босни, великаши и жупани обнављали утврђене градове, верујући да им ојачана упоришта могу спасити подељене и на брзину заузете територије. И док се са Истока неумитно приближавао моћни освајач, ови локални господари су безуспешно трагали за новим савезници-

Манастир Дубница изглед са југа

ма и пријатељима са било које стране и било које вере. Обнове и градње цркава и манастира, осим часних изузетака, они су остављали за нека срећнија времена. Само су ретки и храбри знали да се обновом ових духовних места стичу нека друга знамења, односно да срушена светилишта улазе у ону магичну космичку карту која се не може лако избрисати и трајно спалити. Неки, дакле, нама непознат, храбар али и моћан ктитор, био је, без сумње, градитељ Дубнице из првих деценија XV века. Међутим, од остатака цркве и коначка из тог периода, данас се мало шта може распознати. Ипак, изненађујуће је, да је пре неколико недеља, аутор ових редова, након многих других посетилаца и конзерватора, после многобројних обилазака Дубнице, тек тада уочио, на једином и већ испраном остатку фреске на довратнику портала наоса, три од четири словна броја, којим нас живописац из давних времена шкрто обавештава да је Дубница грађена и живописана 1422. године Само нам је тај податак промисао подарила, да би забуна или тајна била бар делимично одгонетнута, а машта остала неспутана. Све остало из тог времена, прекривено је велом заборавља.

II

Много година касније, после више од два века, Дубница доживљава свој највећи успон. Било је то у времену када се на трону рашких митрополита, и касније пећког патријарха, налазио Гаврило Рајић - Рашковић, један од најзначајнијих представника познате лозе, кнежева Рашковића. О његовој великој ктиторској делатности нема целовите студије, коју, без сумње, заслужује овај енергични и свестрани духовник. Рођен у Штиткову недалеко од Дубнице он је у релативно кратком периоду, као рашки митрополит и патријарх српски, обнављао, градио и дограђивао бројне сакралне и световне грађевине, али и откупљивао рукописне и штампане књиге, а на многима се и потписивао. Поучен својим претходником, патри-

јархом Пајсијом Јањевцем, који је за време од 33 године колико је био на челу српске државне и духовне институције почетком XVII века, обновио и повратио изгубљени утицај цркве, али је постао и један од највећих ктитора и обновитеља у Историји српског народа. И патријарх Гаврило, свакако је знао, да је рушење духовних седишта привремен чин, и да је брисање трагова из космичке духовне карте, засигурно, немогуће. Између бројних градњи и обнова које се морају приписати патријарху Гаврилу Рајићу, манастир Дубница имала је посебно место.

Можда никада нећемо сазнати који су неимари клесали fine портале у припрати и наосу дубничке цркве, раскошне розете и допрозорнике? Да ли су овде радили Дубровчани певачи сетних елегичних песама, или можда Осаћани из Источне Босне, који су певали гласније, извика, и говорили тајним неимарским језиком? Били су то сигурно, врхунски мајстори који су бројне детаље подредили целини скромног али зналачки зиданог храма посвећеног Св. Тројици. Они су познавали оријентално и исламско градитељство, а знања су вероватно стицали на сакралним и световним објектима Босне, Херцеговине и Приморја. Сараценски лукови на нишама и лунетама у Дубници, нису били непотребни импорти већ проверена искуства великог градитељства. Исто тако, нема писаних података нити трагова о сликарима које је српски патријарх ангажовао да осликају обновљену и проширену цркву. Али аналогije са бриљантним живописом, или боље речено остацима живописа, манастира Ковиља са Јавора за који се из писаних докумената зна да га је обновио митрополит рашки Гаврило око 1637. године, упућују да је он и за Дубницу ангажовао најбоље мајсторе свога доба. За њега је поуздано утврђено да је у својим старовлашким задужбинама проводио много више времена него на престолима Новог Пазара и Пећи. А близина родног Штиткова

Дубници, није само доказ његове завичајне везе, већ много више од тога. Он је у трагичном и можда најтежем раздобљу српске историје у првој половини XVII века, градитељским обнавама учвршћивао духовне тапије, широм митрополије и патријаршије на чијем је челу стајао. Успомена на ктиторско дело патријарха Св. Гаврила, јесте и сећање на неправедно заборављену, знамениту личност српске историје. Патријарх Гаврило на крају је и сам, трагично завршио, обешен је у Бруси на повратку из Русије, где се обрео у извесној политичкој мисији.

III

О успону, духовном трајању и страдању манастира Дубнице, као и у многим другим примерима, готово да и нема писаних трагова. Вероватно је срушен с краја XVII века, када и многе друге богомоље у долини Лима и Увца. Делови мобилијара, црквених књига и других драгоцености из Дубнице, за које се са правом веровало да су постојале и у своје време биле знамените културне вредности, нестале су без трага. Многи предмети пренети су у неке друге храмове пре рушења и сада су можда на неким удаљенијим просторима православног света. Неколико икона које се данас налазе у нововарошким сеоским црквама, са правом се доводе у везу са дубничким манастиром. Њих су наводно монаси спашавали и склањали у неке забите цркве, па и у готово непознате дрвене храмове.

Можда најлепше предање које се сачувало у народу овога краја, и данас живо, даје за право онима који тајанствену Дубницу доводе у везу са прастарим задужбинама Немањића. Тај су манастир кажу, касније обнављали Рашковићи, јер су и они од лозе Немањића. Али да није било Дубнице, тешко да би се патријарх Арсеније

Манастир Дубница, северна ниша

Чарнојевић са народом преселио на Север. Он је, тумаче приповедачи и хроничари, ту последњу зиму пред Сеобу, провео у Дубници, безбедан и сигуран до пролећа 1690. године, када је са народом и свештенством прешао Саву и Дунав. Са њима се селио и велики број житеља Старог Влаха и Полимља, на челу са кнежевима Рашковићима. Турци су зато манастир спалили до темеља.

IV

Дубница сада живи неки нови живот на овој старовлашкој висоравни. Осим орлова који је са крицима, надлећу и чувају, свраћају и туристи као и путници намерници. До краја Другог светског рата мештани са локалним свештеницима славили су црвену славу, а младићи и читаве поворке учествовале су у литији која се завршавала на манастирским остацима, пригодним беседама. Један од најбољих путописаца и хроничара, давних тридесетих година XX века, Григо-

рије Божовић, присуствовао је једној таквој светковини у Дубници, коју је водио старовлашки поп Јова Чакаревић, од Рашковића лозе. Он у "Политици" 1936. године, пише: – "Младићи су носили крста и силазили са записа у једну црквину. Велика светина са запаљеним свећама стајала је у развалини и око ње. Он одслужи кратку пригодну молитву, па се окрену са подигнутим високо, крстом народу. Ја ни краће ни класичније беседе нисам чуо од попа ни у цркви ни под древним записима по нашим висинама, који нам још служе наместо разрушених цркава., "Ја сам браћо и сестре задовољан вашом побожношћу и вашим крстоношама који ми помогоше да обиђем ваше њиве и ливаде, станове и торове и да замолим Господа за његову милост вама и вашим домовима. Тако ваља и требује. Нека Господ на вас излије своје благослове, нека селу Божетићу дарује здравље и бирићет, и нека спасе и помилује род наш и услиши све молитве ваше!"

Незаборавна слика. Сунце је залазило и бацало последње зраке на огромне старе гробове око цркве. Крст се унакрст извио на подигнуте богомоље а они су побожно јекнули нешто налик на амин, да сам задрхтао."

Делимично обновљена црква седамдесетих година XX века, трудом краљевачког Завода за заштиту споменика културе, који се, не може и не сме заборавити, само је привремено сведочанство бриљантног остварења, неимара патријарха Гаврила Рашковића. Нова обнова на иницијативу агилних мештана и народа читавог краја, која ће, надамо се, уследити врло брзо, биће и наше испуњење завета према ктиторима и градитељима из једног, неупоредиво тежег времена, али и враћање Дубнице у ону давно сачињену духовну мапу, са које је само привремено нестала.

Манастир Дубница, олтарски простор

"Пуста црква" у Сељашници

СПОЈ ПРОШЛОСТИ И БУДУЋНОСТИ

Пример чувања културне баштине, захтева вере и заштите споменичког блага

На доминантном узвишењу у центру села Сељашница, на месту званом "Пуста црква", откривени су остаци сакралне грађевина која представља школски пример положаја средњовековне цркве са некрополом.

Сељашница лежи на обалама речице Сељашнице, на надморској висини 500–650 m и на 6 km удаљености од Пријепоља. Црквина је смештена поред старог караванског пута Пљевља–Пријепоље и између значајних рударских ревира, Коловрат, Чадиње и Звијезд.

Археолошка истраживања су започета на иницијативу Одбора за обнову цркве у Сељашници, који је желео да на старом култном месту подигне нову цркву, а ради дефинисања мера заштите културног добра и услова под којим се може градити нова светиња. Инвеститор археолошких ископавања (радове је обавила екипа Завода за заштиту споменика културе Краљево) и нове цркве је на најбољи могући начин испоштовао традицију и културну баштину, спајајући прошлост и будућност, захтеве вере и заштите споменичког блага, због чега треба да постане пример новим ктиторима, који све чешће уништавају културно наслеђе, зарад новог црквеног градитељства.

Вратимо се сада, историјском и археолошком контексту Пусте цркве која свакако представља важну тачку на археолошкој карти пријепољског краја.

Због својих географских и геополитичких карактеристика, долина Лима је била веома значајна како у историјским, тако и у преисторијским епохама. Ова област се налазила на осетљивом граничном подручју различитих држава, са густо развијеном мрежом путева, уз коју су били смештени многобројни утврђени градови.

Резултати досадашњих истраживања указују на постојање важних римских насеља у Коловрату и Коминима (Municipium S), као и рановизантијских градова и утврђења у читавој долини Лима.

Интензиван живот се наставио и кроз рани средњи век, када је ова област ушла у састав најстарије српске државе а и касније, у 13. веку, када је ушла у састав жупе Црна стена. У време процвата српске средњовековне државе, Полимље се уздигло економски и културно, уз подизање значајних манастира (Милешева, Давидовица, Богородица Бистричка) и епископских седишта у Дабру и Будимљи. Средином 14. века Полимље је потпало под власт хумског кнеза Војислава Војиновића а затим под власт његовог наследника Николе Алтомановића. Након поделе поседа између Србије и Босне 1373., западни делови су припали босанском краљу Твртку I, Који се 1377. крунисао "сугубим венцем" у Милешеву, за краља "Србљем и Босни и Поморју и Западном страном". Након Тврткове смрти, пријепољски и пљеваљски краш припали су босанској великашкој породици Хранић-Косача. 1463. Полимље је пало под турску власт.

Овом приликом нећемо се бавити турским периодом будући да локалитет "Пуста црква" припада средњовековном периоду српске државе. Историјски извори овог времена не помињу Сељашницу али с обзиром на положај који заузима у долини Лима, постојање средњовековних споменика је несумњиво.

Народно предање говори о цркви на лок. "Пуста црква" и о чудесној светлости која се повремено појављује, управо на том месту. Такође се памти да су многи надгробни споменици са локалитета, завршили као грађевински материјал, приликом изградње појединих кућа. Некада су се у време спирања тла примећивали скелетни остаци покојника, како се обрушавају низ падину "Пусте

Новоизграђена црква у Сељашници на локалитету

цркве". Традиција бележи и случај када се мали муслиман унередио на гробљу, након чега су му се укочиле ноге и руке. Дакле, у свести народа, не безразложно, живи сећање на светост "Пусте цркве", што је археолошким ископавањима потврђено.

Откривена је основа једнобродне цркве са полукружном апсидом, с тим што су темељи спорадично констатовани у оригиналу, док су највећим делом откривени у отиску. Рађени су од необрађеног и тесаног камена, са кречним малтером као везивним средством и просечном ширином од 1,00 m. Црква је била поплочана каменим плочама, различитих облика и димензија. У слоју шута је пронађена већа количина обрађене сиге која указује на постојање сводних конструкција. Међу обрађеним фрагментима пронађен је део монофоре који се може реконструисати. Такође је пронађен профилисани део кровног венца, који показује да су фасаде цркве биле разуђене елементима декоративне пластике. На постојање култног објекта јасно указују и пронађени остаци фреска, који су откривени не само у слоју шута, већ и испод једне од надгробних плоча, где су биле брижљиво похрањене. Археолошким истраживањима смо установили слој спаљивања цркве, који је јасно дефинисан у профилу једне сонде.

Поред цркве је откривена и средњовековна некропола на редове, са масивним каменим, надгробним плочама, необрађеним и обрађеним, од којих су неке рељефно украшене. Орнаментисани споменици припадају типу плочастећака, које се датирају у период 14–15 века.

Испод надгробних плоча су сахрањени покојници православно оријентисани, у правцу запад–исток. Сахрањени су двојако, слободно укупани или у дрвеном сандуку. Пошто се у хришћанским гробовима ретко налазе прилози и пошто је наш узорак, односно број гробова мали, не изненађује чињеница да су истражени гробови празни, односно без прилога, који би могли још поузданије датовати некрополу.

На садашњем нивоу истражености, можемо да тврдимо да је лок. "Пуста црква" средњовековни, будући да смо пронашли фрагменте средњовековне керамике који су украшени карактеристичним орнаментом валовнице, као и надгробне плоче из истог периода. На основу стилске анализе, рељефно декорисани надгробни споменици се могу временски одредити у период 14–15. века, с тим што се неорнаментисане масивне плоче могу датовати и раније.

Мишљења смо, да би опсежнија археолошка истраживања употпунила наша знања о "Пустој цркви", мада су и напред изложена довољна да поуздано закључимо да је на овом локалитету у средњем веку постојала православна црква, украшена фрескама и окружена православним гробљем.

На локалитету "Пуста црква", мештани Сељашнице изградише нову цркву, по пројекту арх. Марка Петровића, уз благослов Српске православне цркве и сагласност Завода за заштиту споменика културе-Краљево, а на радост свих нас.

Горгана Тошић

Локалитет "Пуста црква", Сељашница